

ФИЛИПСОВАТА КРИВА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА КАКО ИНСТРУМЕНТ ЗА КРЕИРАЊЕ ПОЛИТИКИ

Проф. д-р Димитар
Николоски

Мал е бројот на економски феномени кои во долг временски период се задржале во жижата на научниот интерес како што е случајот со филипсовата крива. Кога за првпат е воведена од страна на новозеландскиот економист Вилиам Филипс, оваа крива ја претставувала зависноста меѓу стапката на пораст на платите и стапката на невработеност. Подоцна, оваа зависност е воопштена како зависност меѓу стапката на инфлација и стапката на невработеност во една економија. Според теоретските претпоставки врз кои се заснова филипсовата крива, на краток рок постои замена (trade off) меѓу инфлацијата и невработеноста. Тоа значи дека филипсовата крива на краток рок има опаѓачки наклон, односно ниската стапка на невработеност е придружена со релативно повисока стапка на инфлација и обратно.

Механизмот што ја објаснува оваа замена меѓу стапката на невработеноста и стапката на инфлација на краток рок поаѓа од претпоставката дека ниска невработеност има во периоди на економска експанзија кога расте вработеноста, а со тоа и агрегатната побарувачка. Од

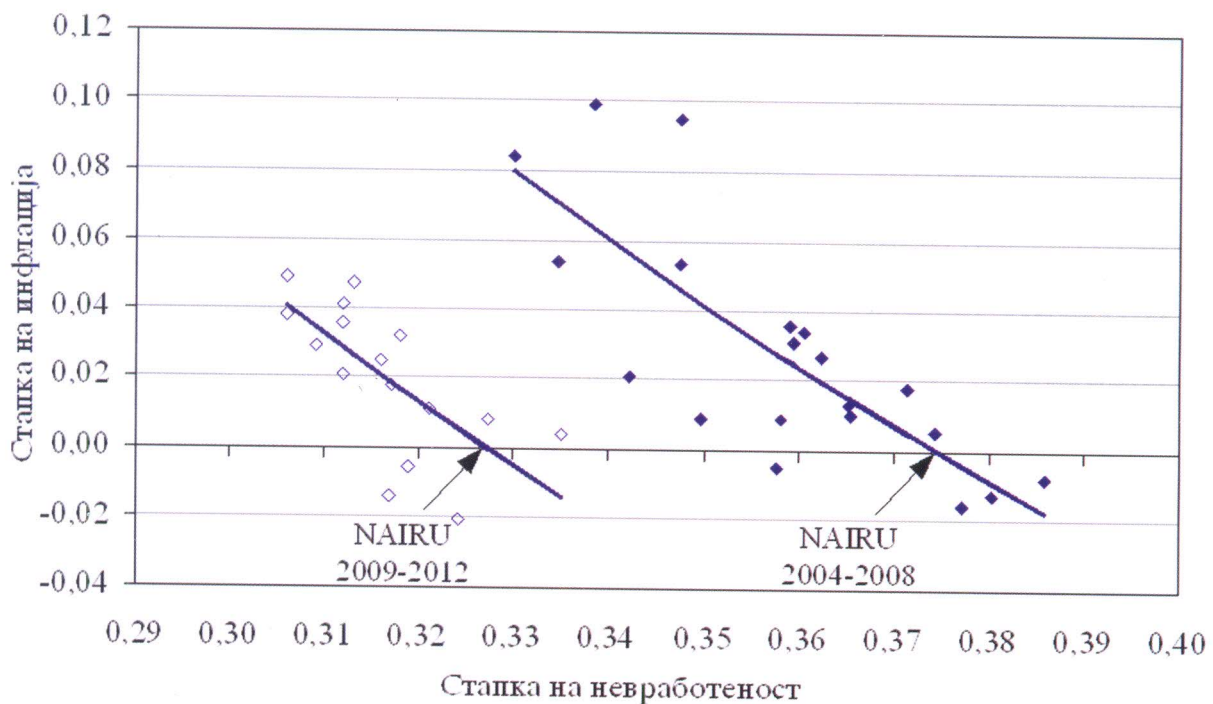
своја страна, зголемената агрегатна побарувачка врши своевиден притисок врз цените што доведува до порст на стапката на инфлација. Во прилог на ова објаснување е и зголемената преговарачка моќ на вработените во услови на ниска невработеност што влијае врз порастот на платите, а индиректно и врз порастот на цените на крајните производи и услуги. Од неоекнејзијански аспект, пак, акцентот се става врз улогата на монетарните авторитети и претпоставката за ненеутралност на парите според која монетарната експанзија (што најчесто е придружена со инфлација) на краток рок предизвикува позитивни ефекти врз реалните макроекономски агрегати како што се БДП и вработеноста.

И покрај тоа што е формулирана пред повеќе од педесет години, зависноста меѓу инфлацијата и невработеноста постојано и одново е испитувана за различни земји во обид да се извлечат заклучоци што ќе им користат на креаторите на политиките. Во овој контекст, пред сè се испитуваат евентуалните поместувања на филипсовата крива што можат да бидат предизвикани од шокови на страната на понудата

или на страната на побарувачката. Мотивот за овој труд е да се испита филипсовата зависност во Република Македонија односно, да се утврдат евентуалните поместувања, како и причините за таквите поместувања. Како резултат на тоа, со помош на анализата би се формулирале препораки за креирање на макроекономските политики во Република Македонија.

За таа цел, на графиконот подолу претставена е зависноста меѓу невработеноста и инфлацијата во Република Македонија за периодот 2004-2012 година на квартално ниво. Од графиконот може да се забележи дека филипсовата крива во периодот 2009-2012 година се поместила во лево во однос на периодот 2004-2008 година. Доколку овие два периода ги разгледаме поединечно, можно е за секој од нив да се оцени NAIRU стапката на невработеност т.е. стапката на невработеност што не предизвикува пораст на инфлацијата. Имено, врз база на оценетиот реципрочен модел, може да се заклучи дека NAIRU стапката на невработеност од 37,4% (за периодот 2004-2008г.) се намалила на 32,7% (за периодот 2009-2012г.).

Невработеност vs инфлација во Р Македонија (квартално ниво)

Поместувањето на филипсовата крива во лево претставува индикатор за зголемување на ефикасноста на политиките, т.е. можност за постигнување пониска невработеност без, притоа, да се создадат предуслови за пораст на инфлацијата. На ова место се поставува прашањето за тоа кои се причините што доведоа до вакво поместување на филипсовата крива во Република Македонија во изминатиот четиригодишен период? Потенцијалното објаснување можеме да го бараме кај повеќе фактори како што се: ефектите од институционалните промени на пазарот на труд, промените во фискалната политика и јавната потрошувачка, како и промените во монетарната

политика. Во продолжение ќе бидат елаборирани главните карактеристики на секој од овие фактори.

ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ПРОМЕНИ НА ПАЗАРОТ НА ТРУД

Најзначајна промена во легислативата на пазарот на труд во Република Македонија претставува воведувањето на концептот бруто плата на 1 јануари, 2009 година. Концептот на бруто плата опфаќа повеќе суштински реформи: Прво, воведување на концепт на договарање, пресметка и исплата на бруто плата на работниците со истовремено вклучување на надоместоците за храна и превоз; второ, намалување и хармонизирање на најниската основа за плаќање

на социјални придонеси од 65% на 50% од просечната плата; трето, намалување на стапките на социјалните придонеси со одредена динамика од 32% на 22%; четврто, интегрирана наплата на придонесите за социјално осигурување и персоналниот данок на доход во Управата за јавни приходи.

Со воведувањето на концептот на исплата на бруто плата на работниците, се остварија повеќе придобивки, како од аспект на работодавачите, така и од аспект на работниците. Најголема придобивка на работодавачите од овој концепт е тоа што единствениот трошок на работодавачот претставува платата на работникот. Со новиот систем, исто така намалено е даночното

НАМАЛУВАЊЕТО НА НЕВРАБОТЕНОСТА ПРЕД СЕ ПРЕКУ ФОРМАЛИЗИРАЊЕ НА ВРАБОТУВАЊАТА ВО НЕФОРМАЛНИОТ СЕКТОР ПРЕДИЗВИКАНИ ОД КОНЦЕПТОТ БРУТО ПЛАТА НЕ ПРЕДИЗВИКАА ЗНАЧИТЕЛНИ ИНФЛАТОРНИ ПРИТИСОЦИ.

оптоварување на платите заради намалените стапки на социјалните придонеси и намалената минимална основа, особено кај најниските нивоа на плати. Натаму, поедноставена е пресметката на плати, со што е намален административниот товар на работодавачот, како и времето потребно за пополнување на обрасците за пресметка на плата и на налозите за плаќање. Генерално, од аспект на работодавачот, креиран е транспарентен систем каде работодавачот во моментот на склучување на договорот за работа е свесен за тоа колку изнесува неговиот трошок за работникот.

Придобивките на работниците од воведувањето на овој концепт е во тоа што се стеснија маргините за можна манипулација од страна на работодавачот во насока на избегнување на обврската за плаќање на придонеси. Во овој случај, директен обврзник за плаќањето на придонесите е работникот, а обврската за плаќање е поврзана со исплата на платата, така што работодавачот ги уплатува придонесите во име и за сметка на работникот. Во таа насока е и усогласувањето на базите на податоци од различните фондови и Управата за јавни приходи што овозможи ажурно да се подмируваат сите обврски кон фондовите, затоа што со новиот систем не постои можност да се исплати еден придонес, а да не се плати другиот или да се исплати плата, а да не се уплатат придонесите и персоналниот данок на доход. Од своја страна тоа значително придонесува за зголемување на

социјалната сигурност на работниците. Успехот на оваа реформа на пазарот на труд се мери со ефектот врз вработеноста, платите и наплатата на придонесите од задолжителното социјално осигурување. Имено, стапката на вработеност на почетокот од 2009 година бележи тренд на пораст, а од друга страна, кај стапката на невработеност се забележува опаѓачки тренд. Во исто време, порастот на бруто платата во јануари 2009 година во споредба со декември 2008 година изнесуваше само 4,5%. Оттука, може да се забележи дека намалувањето на невработеноста пред сè преку формализирање на вработувањата во неформалниот сектор предизвикани од концептот бруто плата не предизвикаа значителни инфлаторни притисоци.

ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА И ЈАВНА ПОТРОШУВАЧКА

Во доменот на фискалната политика најсуштинска промена беше направена уште во 2007 година, кога Владата на Република Македонија го трансформираше прогресивниот даночен систем за персонален данок на доход со маргинални даночни стапки од 15%, 18% и 24%, во систем на рамен данок со пропорционална даночна стапка од 12%. Оваа даночна стапка на персоналниот данок на доход беше дополнително намалена на 10% во 2008 година. Како што претходно беше споменато, ваквите намалувања на даночната стапка на персонален данок на

доход беше придружена со сукцесивното намалување на стапките на придонесите и тоа збирно од 32% во 2008 година на 27,9% во 2009 година на 26,5% во 2010 и 2011 година. Покрај зголемување на социјалната сигурност на вработените и намалување на административниот товар и трошоците за работодавачите, овие даночни олеснувања имаа за цел да го стимулираат развојот на бизнисите, особено во услови на настапување на светската економска криза која негативно се одрази речиси врз целокупната светска економија. Притоа, одржувањето на балансот во јавните финансии се очекуваше да се постигне со проширување на даночната основа пред сè со зголемен број вработени во формалниот сектор. Во доменот на јавните финансии, во првата половина од 2009 година, беше водена поекспанзивна фискална политика насочена кон ублажување на последиците од меѓународната економска криза врз македонската економија.

Според Фискалната стратегија на Република Македонија 2011-2013 година, изработена од страна на Министерство за финансии, просечното учество на расходите во Буџетот на Република Македонија за наредниот среднорочен период се очекува да изнесува околу 33% од БДП. Притоа, планирано е подобрување на нивната структура со зголемено учеството на капиталните расходи од 11,9% во 2010 година на 15,4% во 2013 година за сметка на намалување на тековните расходи од 88,1% во 2010 година на 84,6% во 2013 година. Позитивната промена

во структурата на јавните расходи е неопходна за остварување на предвидените стапки на економскиот раст и кореспондира со определбата за продолжување на рестриктивната буџетска потрошувачка во делот на непродуктивните расходи и зголемени инвестиции за финансирање на капитални проекти.

МОНЕТАРНА ПОЛИТИКА

Основната цел на монетарната политика во Република Македонија што ја спроведува Народната Банка на Република Македонија (НБРМ) е одржување на ценовната стабилност, додека пак одржувањето на стабилноста на девизниот курс на денарот претставува посредна цел на монетарната политика. Оттука произлегува дека во вакви услови каматните стапки и понудата на пари се зависни категории, одредени од остварувањето на посредната цел. За остварување на ценовната стабилност, како примарна цел на монетарната политика, НБРМ располага со различни инструменти за монетарно регулирање како што се: операциите на отворен пазар, задолжителна резерва, расположливи депозити, расположлив кредит преку ноќ и интрадневен кредит. Со управувањето со нивото на каматните стапки, а со тоа и нивото на ликвидните средства во банкарскиот систем, како оперативна цел, НБРМ настојува да влијае врз нивото на девизниот курс, како посредна цел на монетарната политика.

Една од основните

СО УПРАВУВАЊЕТО СО НИВОТО НА КАМАТНИТЕ СТАПКИ, А СО ТОА И НИВОТО НА ЛИКВИДНИТЕ СРЕДСТВА ВО БАНКАРСКИОТ СИСТЕМ, КАКО ОПЕРАТИВНА ЦЕЛ, НБРМ НАСТОЈУВА ДА ВЛИЈАЕ ВРЗ НИВОТО НА ДЕВИЗНИОТ КУРС, КАКО ПОСРЕДНА ЦЕЛ НА МОНЕТАРНАТА ПОЛИТИКА.

карактеристики на монетарната политика во Република Македонија е нејзината рестриктивност. Оттука, примарната активност на НБРМ е насочена кон одржување на ценовната стабилност и стабилноста на девизниот курс на денарот. Како резултат на настанатата финансиска криза, паричната маса M2 во 2009 година опадна за 5,5%, што беше придружено со пораст на каматните стапки кои во претходниот период бележеа тренд на намалување. Потоа, каматните стапки продолжија да опаѓаат за да се поттикне економската активност во услови кога сè уште постои генерална претпазливост од евентулно пролонгирано дејство

на последиците од економската криза и кризата во еврозоната.

Во Република Македонија постои релативно добра усогласеност меѓу фискалната и монетарната политика. Имено, монетарната политика што традиционално е рестриктивна заради докажаниот ефект врз ценовната стабилност и стабилноста на девизниот курс е придружена со релативно експанзивна фискална политика и успешно надолполнета со промени во легислативата на пазарот на труд. Тоа особено е нагласено почнувајќи од 2009 година кога низа институционални промени на пазарот на труд и експанзивната фискална политика во услови на светска економска криза придонесоа за натамошно намалување на невработеноста

без, при тоа да се предизвика опасност за пораст на инфлацијата. Секако дека голема улога за тоа има и монетарната политика која честопати е критикувана заради нејзината нагласена рестриктивност, но сепак останува еден од главните стожери во макроекономското функционирање на Република Македонија.

Падот на NAIRU стапката на невработеност во последните четири години од скоро 5 процентни поени зборува за зголемена ефикасност на политиките и нивната позитивна спрега во насока на зголемување на економскиот раст и намалување на невработеноста во Република Македонија. Со оглед на тоа што голем број факти зборуваат дека

невработеноста во нашата економија е преценета, сè уште постои голем простор за поттикнување на формалниот сектор и намалување на улогата на алтернативните механизми за прилагодување на пазарот на труд како што се сивата економија и емиграцијата. Секако дека Република Македонија како мала и отворена економија не е имуна на глобалните светски текови, но сепак ова истражување покажува дека мудро то усогласување меѓу фискалниот и монетарниот сектор претставува клучен предуслов за подобри макроекономски перформанси. Да се надеваме дека идните движења во светската економија ќе имаат нагорна тенденција, а со тоа ќе се подобруваат и условите за натамошен економски развој.